
MÓN GLOBAL, ÈTICA GLOBAL

Joan Carrera i Carrera

1. “Un altre món és possible”... amb una altra mentalitat
2. Nous paràmetres per a l'ètica
3. Necessitat d'una ètica comuna, o mínima, o global
4. Ètica Civil i moral cristiana

1. “Un altre món és possible”... amb una altra mentalitat

“Globalització” és una paraula de moda. En parlem gairebé a cada pas. Que si els fluxes financers internacionals, que si el comerç internacional, que si les multinacionals, que si la immigració. Molts dels fenòmens socials que ens afecten tenen una relació més o menys estreta amb la globalització. Sovint sentim a parlar de la globalització com una promesa de noves oportunitats. I també amb freqüència en sentim a parlar de manera crítica i fins i tot airada.

La globalització, en la manera com la coneixem, ha encès nombroses crítiques per part de molts moviments socials, que coneixem sota el nom de “moviments anti-globalització”. Aquesta denominació, per cert, és rebutjada per molts dels protagonistes d’aquests moviments, els quals pretenen corregir els efectes negatius de la globalització, però no van en contra de la idea de la globalització. En paraules de Susan George, una representant qualificada d’aquest moviment, en un recent article publicat a la revista *Dissent* (winter 2001, vol. 48, n.1): “jo rebutjo el terme antiglobalització que els mitjans de comunicació ens encolomen. Aquest combat és, en realitat, entre els qui volem una globalització inclusiva basada en la cooperació i la seguretat, i aquells que volen que el mercat prengui totes les decisions”.

No es tracta, doncs, de lluitar contra la globalització, sinó contra *aquesta forma* concreta de la globalització. Així, alguns parlen de la necessitat d’una globalització dels drets socials, altres de la necessitat de valors ecològics planetaris, altres d’una teoria de justícia planetària que ajudes a equilibrar la creixent desigualtat, altres de la necessitat d’organismes supraestats que controlin els fluxos financers del Mercat global, altres de fomentar la democràcia participativa. En resum, tots ells proposen una globalització feta des d’una més gran solidaritat planetària. Aquesta sembla ser una lluita que ha de polaritzar bona part dels esforços del nostre temps.

La necessària Utopia

Els canvis de la realitat sempre van precedits del fet que algú o alguns hagin somniat. Les noves formes de relacions humanes en l’àmbit polític, econòmic i social només poden construir-se si recuperem la capacitat d’imaginar-nos alternatives, noves formes de conviure i d’organitzar el nostre món. Calen, doncs, noves utopies per sortir del pessimisme, del “no hi ha res a fer...” Recordem algunes propostes dels filòsofs: el paradís marxista, la comunitat ideal de comunicació, l’estat natural, l’estadi hipotètic amb el vel d’ignorància¹. Utopies que han servit a la humanitat per millorar les condicions de vida, per sortir al pas dels problemes socials del moment.

Els cristians hem de recuperar el “cel” no pas com evasió sinó com a “horitzó escatològic”, horitzó crític de les realitats presents i alhora horitzó esperançador que ens atreu. Imaginar un món millor és el primer pas per millorar el món.

Ara bé, tot i la força imprescindible de la utopia, tampoc hem de descartar el factor “por” com a mòbil d'aquests canvis, o bé com a sensibilitzador previ als canvis. No una “por” paralitzant, sinó una “por” que és prudència, que ens porta a ocupar-nos dels problemes. Ens agradi o no, les grans Declaracions ètiques s'han enunciat després de grans desastres. La Declaració de Drets Humans del 1948 va venir després de la II Guerra Mundial; o les Declaracions ètiques sobre la recerca mèdica en humans després d'adonar-se de les barbaritats que la medicina nazi va fer als camps de concentració.

Estructures de mal

En el nostre món hi trobem estructures de mal, que fomenten l'injustícia. Aquestes estructures sovint ens superen ja que apareixen com grans “monstres” que no sabem per on atacar-les. I dic “monstres” perquè aquestes estructures resten desdibuixades, sense un cap clar i visible, però amb múltiples “tentacles” que arriben arreu. Aquestes grans estructures perpetuen la injustícia i semblen tenir un poder sobre les persones. Són com noves formes de les “divinitats del mal”. Aquesta percepció, força generalitzada, condueix cap el radical pessimisme: “no hi ha res a fer”. Aquesta idolatrització de les estructures provoca que no sàpiguem com afrontar-les per tal de poder canviar-les. Vet aquí que cal recordar el fet que aquests grans “monstres”, que s'han escapat del nostre control, són criatures construïdes per persones com nosaltres, i per tant no són estructures absolutes, totpoderoses.

I amb tot, els petits actes de solidaritat i de justícia que hom realitza en el cada dia van construint unes estructures de solidaritat, on aquesta tendeix a perpetuar-se i a incrementar-se. Allò petit que realitzem té repercussió tant si ajuda a construir justícia i solidaritat com si va en la línia contrària. Ens preguntem: És important reciclar les deixalles domèstiques? Potser és un petit acte aïllat sense una gran repercussió en l'ecologia global i actual del planeta, però ajuda a fer-nos conscients, ajuda a que altres també ho realitzin, ajuda als governs a veure que la gent es pren seriosament el problema... En el món d'avui calen gestos, signes profètics que trenquin les dinàmiques contràries a la solidaritat. Per això, són importants els moviments socials que detecten les insatisfaccions i alhora proposen alternatives concretes per tal de fer front als problemes concrets. Molts d'aquests moviments, però, no presenten propostes globals per canviar els models imperants en l'àmbit social, econòmic i polític.

Un canvi de mentalitat

Però per anar construint un món més solidari, on no hi hagi exclusió de cap mena, és necessari un canvi previ de mentalitat. Aquesta nova forma de pensar s'anirà donant potser només en algunes persones però serà una llavor que anirà multiplicant la solidaritat arreu, i així mostrarà que les coses es poden canviar. A més a més, és molt important que ens adonem que no estem sols en aquest camí, i que els petits canvis són possibles perquè hom pot veure que quelcom comença a canviar malgrat les dinàmiques contràries.

Aquestes transformacions comencen a aparèixer com a petites llavors dins d'un món marcat per realitats de total insolidaritat i injustícia. Com a primera reacció a això, molts fets senzills van creant mentalitat dins de les nostres societats. Al mateix temps, dins de la nostra societat, trobem forces que s'oposen a una més gran solidaritat, i aprofiten qualsevol ocasió per revifar la lògica de la insolidaritat. Per exemple, els fets del 11 de setembre als Estats

Units, si en un primer moment varen portar gestos concrets de solidaritat amb les víctimes, després han portat a una reacció defensiva d'Occident. Així, per exemple, la premsa i els governs parlen molt de l'amenaça terrorista i de les mesures per combatre-la, mentre sovint obliden que el fenomen del terrorisme és un símptoma que el nostre món no funciona.

Un altre exemple: l'arribada d'un important contingent de gent que procedeix d'Àfrica a Europa Occidental provoca reaccions de por, brots de xenofòbia, però no sembla qüestionar-nos seriosament sobre el fet que el continent africà ha quedat marginat de la globalització, i que la seva població arriba al Nord cercant allò que el Nord ja gaudeix com a drets adquirits en l'àmbit social.

Així la solidaritat va apareixent dins d'una estructura insolidària. Ha de fer-se camí, per superar les inèrcies i les "inevitabilitats" que el sistema ha creat per autopertetar-se. Es va construint una "nova mentalitat".

... i una ètica

Però quan parlem de "globalitzar la solidaritat", fent socialment efectius tots aquells valors, ens hauríem de plantejar la necessitat de cercar alguns acords entre tots els homes i dones per tal de posar en pràctica mesures socials i polítiques per aconseguir una més gran solidaritat planetària. El món dels valors és el món de les ètiques. Per tant ens hauríem de plantejar la necessitat d'elaborar un marc ètic global o, en altres paraules, una mínima ètica compartida més enllà de les ètiques particularistes. ¿Com ens podem entendre en aquest món que se'ns ha quedat petit, si no tenim algun referent ètic *comú a tots*?

2. Nous paràmetres per a l'ètica

Així com el món ha canviat, també els problemes a què s'enfronta la Humanitat són nous, o al menys es presenten sota estructures noves, o amb un grau d'interrelació i complexitat que demanen una reflexió nova. La manera d'enfrontar-se a moltes qüestions ens posa davant la necessitat d'obrir la nostra consciència a nous paràmetres: "renovar-se o morir". Els següents podrien ser alguns trets nous d'una nova mentalitat que ja s'està creant, i que ens ha d'ajudar a construir avui un món que pugui ser la casa de tots.

1. Renovar coordenades

Passar del nostre espai a la perspectiva planetària. El nostre món, el món de cadascú de nosaltres, s'ha ampliat. Ja no és el nostre petit món (la nostra família, el nostre barri, el nostre país). El que fem en el nostre entorn proper influeix possiblement a un altre lloc distant. El nostre poder tecnològic és tal que quan hom empren certes accions es fa necessari tenir en compte les repercussions que aquestes accions poden tenir a altres llocs distants del planeta. Tots els homes i dones compartim la biosfera com espai comú i interconnectat. Així el proïsme pot trobar-se a molta distància, tot i que per a nosaltres es tracti només rostres anònims vistos des dels mitjans de comunicació. La solidaritat demana que tots ens posem ulleres per superar les nostres miopies.

Del curt al Llarg termini. Cada cop hom s'adona de la necessitat de pensar més en termes de "llarg termini" i no de "curt termini". Per exemple, la solució al problema ecològic i la sostenibilitat del nostre model de creixement econòmic condueixen a pensar en termes temporals més amples. Podem hipotecar les generacions futures lliurant un planeta esgotat i no recuperable? El planeta Terra ha estat dels nostres avantpassats i nosaltres el donarem als nostres descendents. El nostre proïsme pot trobar-se lluny no en la distància sinó en el temps.

En l'àmbit de la política hom s'adona que es fa necessari sortir dels períodes immediats, on els polítics només pensen en els interessos electoralistes, per entrar en un temps ample, on es pensi en els interessos dels futurs ciutadans. Determinades mesures per preservar l'ecologia poden comportar impopularitat a curt termini a un govern, si no són ben explicades i la ciutadania no participa en la seva elaboració.

De les distàncies a la immediatesa. Passar d'una vivència que som lluny els uns dels altres i que el temps és llarg a una vivència de la proximitat i de la contracció del temps. L'abaratiment i la massificació dels mitjans de transport i de les telecomunicacions fan variar la nostra vivència profunda del temps i de l'espai. Som tots a prop i ens influïm molt més del que podem sospitar. Les decisions d'una empresa transnacional que té la seu a un país llunyà influeixen en el nostre lloc de treball aquí. Així, decisions llunyanes i en les quals hom no participa, alteren i modifiquen la vida quotidiana de molts de nosaltres.

I, en sentit contrari, un grup local que comenci, per exemple, un boicot a la compra d'un producte d'una multinacional per motius ecològics o socials (contaminació, subcontractació

d'empreses que practiquen l'exploració infantil, acomiadaments massius de treballadors, etc.) pot tenir un efecte en cadena a tot el món i pot comportar pèrdues molt importants per aquesta multinacional, de tal manera que hagi de canviar una determinada política. Així han estat campanyes de determinades ONG's, sobre tot a través de les xarxes establertes entre les ONG's locals i globals i el fàcil accés a Internet.

D'altra banda, l'abaratiment dels mitjans de transport ha produït un augment dels viatges (comercials, turístics), i això comporta un increment de les relacions entre persones de cultures diferents. El coneixement d'aquell qui consideraves estrany porta a una més gran aproximació. Això afavoreix el sentit de "ciutadania universal", i de solidaritat. En aquest sentit, i per dir-ho de manera simple, es fan més difícils les guerres.

D'aquesta manera, l'augment dels viatges també permet que els abismes culturals es vagin reduint. Però, tot i així, cal estar molt atent a la manera com es presenten les informacions, sobre tot quan fan referència a cultures molt allunyades de la pròpia. Hom ha de sospitar quan els *massmedia* presenten notícies de manera "massa" clara i simplificada: uns països com els dolents (els qui violen els drets humans, els terroristes) i d'altres com a defensors de la humanitat. Caldrà, més aviat, cercar fonts fiables que analitzin en profunditat els problemes. Respecte a això, la globalització presenta dues cares: d'una banda les fàcils comunicacions i les prestacions de la xarxa d'Internet afavoreixen la veracitat, però alhora es dona el fenomen de la concentració en poques mans dels mitjans informatius amb més audiència.

Del "nosaltres tribal" al "nosaltres plural". Passar a model de societat on "els altres", els qui no són de la meua comunitat (país, llengua, ètnia, religió...) no siguin "ells" sinó formin part de'un més gran "nosaltres". Una societat on el model uniforme doni pas a un model pluriforme. Passar de la "tolerància" (un pas important en la història de la humanitat) a entendre la diferència com a font d'enriquiment. Això, com comentarem posteriorment, comportaria el fet de crear un marc comú de convivència on es marquessin uns mínims irrenunciabls consensuats (que poden prendre diverses formes: mínims ètics comuns, drets fonamentals...). La societat no podria admetre violacions d'aquests mínims que donarien cohesió a la pròpia societat.

L'existència d'aquests mínims hauria de comportar, en l'àmbit internacional, l'existència d'institucions jurídiques i socials supraestatals que superessin l'omnipotència dels Estats i garantíssin aquests mínims irrenunciabls, al mateix temps que permetessin els ciutadans sentir-se pertanyent a esferes diverses (barri, ciutat, nació, Estat, entitat supraestatal, planeta Terra...) però connectades.

De "nosaltres i la natura" a "nosaltres dins la natura". Hauríem de passar, com proposen els moviments ecologistes, a una relació diferent amb el nostre entorn natural. Passar de pensar en una natura inesgotable i que resta "fora de nosaltres" a una natura que es pot esgotar i forma part de la nostra realitat. En altres paraules, d'una relació d'exploració (està al nostre servei i en podem disposar com volem) a una relació de protecció i conreu d'una entitat vulnerable.

Els humans som una espècie més dins de la biosfera i hem de mantenir un equilibri amb les altres espècies del nostre món. Hi hauria d'haver una més gran solidaritat entre les criatures vivents. El bé humà està vinculat a la causa de la vida. Una natura empobrida comporta també una humanitat empobrida. A Occident podem aprendre molt d'altres

cosmovisions molt més respectuoses amb la natura, que no s'aproximen a ella des de les categories subjecte-objecte. Així, per exemple, algunes tradicions orientals (budistes, taoistes, hinduista) o de les tradicions ameríndies.

2. Renovar polítiques

De la competència a la cooperació. Hauríem de passar dels models competitius en la relació entre els països, a models més cooperatius. Aquest pas no és gens fàcil, tant pels Estats com per les empreses. Els Estats poden passar a models més de cooperació si formen part d'estructures supranacionals, sempre i quan tinguin una estructura participativa. Aquesta supranacionalitat ha de ser vista com positiva pels ciutadans, de tal manera que ha de respondre als problemes reals, la resolució dels quals sovint supera l'àmbit dels Estats (pensem en problemes ecològics, de defensa enfront a altres models econòmics, de política internacional). També les minories dins dels Estats poden veure en aquestes estructures supraestats una protecció enfront d'alguns Estats que tendeixen a la uniformitat cultural.

Del lliure mercat al control democràtic. L'àmbit econòmic està passant ràpidament dels mercats locals a un únic mercat global. I aquest fàcilment s'escapa del control dels Estats tradicionals. El mercat local era limitat i els seus principals actors eren les empreses del propi país. En canvi, el mercat global respon a una altra lògica on els actors principals són multinacionals que poden fàcilment escapar-se del control dels Estats. Així, aquestes multinacionals creen i eliminen instal·lacions a determinats països, motivades pel cost de la seva ma d'obra, o per les facilitats que ofereix el país en política fiscal, laboral o mediambiental.

Aquests agents del mercat global, en escapar-se del control dels Estats, escapen a qualsevol control democràtic. Es podria discutir si el control dels Estats tradicionals al mercat local era veritablement democràtic, però certament ara el mercat global posa més difícil qualsevol possibilitat de control democràtic. Això hauria de fer pensar en la conveniència de crear institucions polítiques globals i democràtiques que responguin a una lògica semblant a la del mercat global. Només així, des de l'elaboració de lleis globals, es podran controlar els aspectes negatius de la globalització del mercat.

Una de les formes de seguiment i control de les activitats de les multinacionals han estat els moviments socials, representants de formes democràtiques de base, que acostumen a superar l'àmbit dels Estats o funcionen com a xarxa de moviments locals.

El progrés tecnocientífic: de la rendibilitat al servei públic. Els actuals avenços de la ciència en el camp de la recerca venen motivats sovint per la seva rendibilitat en el mercat lliure i global. Potser s'hauria de començar a pensar més la recerca científica com a servei públic, de tal manera que les diverses comunitats humanes hi poguessin participar. La recerca s'hauria de reformular en termes de servei públic global, d'humanitat sencera i de solidaritat intergeneracional. En aquests termes no s'entendria que determinades línies de recerca, que produirien grans beneficis a molta part de la població, no es duguin a terme pel fet que aquesta població es troba en països que no tenen recursos per adquirir els productes resultants de la recerca.

Per exemple, en termes de solidaritat, resulta escandalós que determinades vacunes sobre malalties que afecten a grans contingents de població no rebin finançament mentre els fàrmacs contra la migranya o contra l'artrosi inundin els mercats dels països del Nord. O que alguns productes obtinguts de plantes i usats per la medicina tradicional de molts països del Sud puguin ser patentats per les multinacionals farmacèutiques², com si aquestes els haguéssin “descobert”. Els exemples en aquest camp són molts i alguns han estat denunciats davant la justícia, com el cas de la patent sobre l'oli de l'arbre del Nim de l'Índia, els efectes fungicides del qual ja estan testimoniats en la literatura hindú de fa més de dos mil anys.

En aquestes qüestions es fa necessària una correcció del lliure mercat i aquesta correcció només pot ser realitzada per organismes que superin l'àmbit dels Estats. També la solidaritat ha de ser pensada en termes intergeneracionals, de tal forma que tinguem cura dels nostres ancians. Per això es parla de trobar treballs adequats, tasques de servei voluntari que facin que els jubilats puguin contribuir al bé de tots i se sentin útils. Al mateix temps, caldria acceptar la solidaritat inversa, dels ancians vers els joves. Així, atesos els recursos escassos de què disposem, i les possibilitats de la medicina d'allargar la vida de les persones fins i tot de maneres que no respecten la dignitat humana, s'hauria d'acceptar la finitud humana i per solidaritat renunciar a certs mitjans mèdics agressius i costosos.

De la seguretat al risc. També hauríem de ser cada cop més conscients que la nostra societat s'enfronta amb molts riscos que cal valorar. Qualsevol progrés tecnològic comporta riscos que caldrà avaluar segons criteris el més objectius possibles. El progrés tecnològic no pot ser una nau sense pilot sinó que ha d'estar guiat pels interessos de la comunitat, la qual hauria d'avaluar acuradament els riscos i beneficis. Ens hauríem de preguntar: Quins riscos ens podem permetre? Quins col·lectius seran els més afectats per aquests riscos?

Perills en tots els àmbits: socials, econòmics, ecològics... Recordem, per exemple, que el famós *Informe Belmont* sobre l'experimentació en persones elaborat pel Congrés dels Estats Units va ser motivat pel fet que la majoria de persones que entraven en programes de recerca biomèdica pertanyien a determinades minories racials (negres, “chicanos”...) que no es beneficiaven dels resultats de la recerca. Aquest fet (a part de suposar un esbiaix estadístic que podria afectar el rigor científic dels resultats) indicava un problema seriós de justícia.

De l'empresa tradicional a l'empresa responsable. Les empreses, factors generadors de riquesa dins d'una societat, haurien d'anar reconeixent, i incloent dins dels seus objectius, no només la producció de riquesa, entesa com a beneficis econòmics, sinó el seu paper com a motor cultural dins de les societats. Aquests objectius haurien d'incloure polítiques per preservar el medi ambient, o per fomentar les bones condicions de treball. Així s'aconsegueix “la riquesa de les nacions”. L'empresari hauria d'assumir també, dins el seu rol ciutadà, la responsabilitat per problemes de la societat que van més enllà de la mera producció econòmica.

3. Renovar conviccions

De la fragmentarietat a la unitat de vida i de cor. Cada cop més els homes i dones vivim en diverses esferes, cadascuna de les quals ens aporta quelcom a la nostra vida. Per exemple, la família ens aporta un caliu afectiu; l'empresa, la feina i el nostre sou; el club, el

lleure i l'esport; la pertinença a una església, una fe que dóna sentit a la vida, etc. Cada perspectiva es mou en la seva lògica pròpia, i cadascuna aporta uns valors. Així, hom es socialitza de manera diferent en cada esfera i pot comportar-se segons allò que s'espera d'ell en cadascuna. En l'empresa hom funciona per una lògica de la contraprestació, del contracte... i en canvi en la família, s'espera gratuïtat en la relació, afecte...

Aquestes lògiques diferents, potser necessàries en cada àmbit, poden comportar per la persona alguns perills. El primer d'ells és viure d'una manera fragmentària, com si cada esfera fos una calaix diferent, i on hom es posa un vestit diferent. Per exemple, en la feina no es pot ser afectiu sinó es per aconseguir quelcom, no es poden fer amistats...

Un segon perill, que les lògiques de cada esfera s'influeixen mútuament, i hom utilitzi lògiques diferents a llocs que "no toquen" i que no siguin ben rebudes. Per exemple, moure't de manera compassiva o força afectiva en els negocis.

Un altre factor que cal tenir present és el fet que avui es donen canvis molt freqüents d'esferes. Les pertinença no és, sovint, per tota la vida o per un llarg període, degut a la mobilitat geogràfica (canvis de lloc de residència) i laboral (canvis freqüents de feina). Aquesta mobilitat també afecta una realitat que en el passat era molt més estable: la família. Així, cada cop es donen més separacions i canvis de parella. Aquesta mobilitat pot comportar sovint desarrelament afectiu.

Com els humans tenim una psicologia unitària normalment tendim a cultivar una esfera com a originant, des d'on viure les altres esferes. Abans, aquest fet era espontani, potser pel fet de disposar de més temps. Ara la dinàmica del nostre temps tendeix a la dispersió i a tenir poc temps per cultivar aquesta esfera originant. Si per molts podria ser la família, hom s'adona que cada cop alguns pares descobreixen que els seus fills els hi son totalment desconeguts després de molts anys de viure junts. El cor (l'afecte) es posa en els llocs on s'hi dedica temps, i presència. En la nova societat, es fa necessari el cultiu d'aquesta esfera primària per poder-se moure en les altres i viure-les com a lloc d'enriquiment i d'obertura.

D'altra banda, per crear una més gran solidaritat, també s'hauria de cultivar la cordialitat i la simpatia en les esferes en les que imperen altres lògiques. A part de donar-nos una més gran unitat en els nostre actuar, s'introduirien lògiques necessàries també en altres esferes, com ara en les relacions laborals. El fenomen actual de l'augment del voluntariat social pot respondre al fet que moltes persones estan fartes de les lògiques excessivament competitives i cerquen temps per refugiar-se en esferes més gratuïtes i afectives. Aquest fenomen fa augmentar la solidaritat envers els exclosos (que deixen de ser xifres o imatges per passar a ser rostres de persones) però no deixa de ser, sovint, un reacció quan hom no és capaç o no ha estat possible d'introduir lògiques més solidàries i gratuïtes en les altres esferes que s'ha mogut o es mou. Sense fer cap valoració ètica d'aquest fet, hom veu algunes persones dedicant temps a un voluntariat i al mateix temps movent-se amb lògiques força diferents en la seva feina o àdhuc dins la seva família.

De la indignació al compromís. Sovint ens indignem davant els petits fets que ens afecten o passen a prop nostre, però els vivim com a inevitables, fruit d'una situació general que ens supera. Hom s'indigna davant dels atracaments, davant la violència que vivim prop nostre, i a voltes fins i tot cridem contra el govern. Però ens aturem aquí, sense passar més enllà. Cal passar d'aquestes reaccions d'indignació sobre allò que vivim prop nostre a reflexionar sobre les seves causes, sobre l'estil de la nostra societat, sobre la responsabilitat. Així, seguint el mateix exemple, ens indignem davant de la violència de les guerres que veiem

a la TV, però no ens adonem que som còmplices d'un govern que inverteix, produeix i ven armes. El nostre govern ven armes a països potser amb pocs miraments, afavorint també la violència (això sí, ben lluny de nosaltres).

Bé, certament hi ha alguns que clamen contra el govern, però molts d'altres no es preocupen. Però, d'aquesta manera, anem deixant que la democràcia, la participació en allò comú, sigui només portat pels interessos d'uns quants. Hem d'aprendre a pensar que allò que veiem prop nostre té la seva causa en factors que sovint podrien ser evitats o atenuats. No podem condemnar quelcom i no veure que en el fons de manera indirecta ho estem afavorint. Per exemple, ens queixem de determinats comportaments dels joves, però cada cop reduïm més les despeses en el camp educatiu en els barris marginals.

Del gran relat al petit relat. Passar de la fe en els grans projectes, per creure en allò més petit, en les accions concretes. Deixar de creure en les grans utopies que pretenien haver trobat la clau de volta per canviar les coses, per salvar la humanitat. Un exemple d'aquests grans projectes han estat les grans ideologies dels ss. XIX i XX. Ara, passem a creure en allò petit, quotidià encara que parcial, que només es preocupa per un determinat àmbit de la complexa realitat. Hem perdut la pretensió d'haver trobat allò que ho arreglaria tot. D'aquesta mentalitat sorgeixen els moviments socials (ecologisme, feminisme, pacifisme, ONG's...) que encara que pretenen un futur millor no atenen a la complexitat de la realitat ni pretenen haver trobat la solució a tot. Són les necessitats concretes, que ens motiven per elles mateixes, sense l'elaboració d'un gran relat motor d'un canvi global.

És un nou realisme de cenyir-se a allò concret, potser sense adonar-se que també des d'allò simple es va construir allò més global. Perquè, de fet, el treball en allò concret transmet valors que transcendeixen aquest àmbit i que s'obren a una certa universalitat. Per exemple, una mobilització contra l'abocament de mercuri en el riu del teu poble, més enllà de la preocupació concreta, construeix una actitud cultural de fons de respecte a la natura. Una assistenta social, més enllà d'arranjar un problema de feina d'una mare soltera que acudeix al seu consultori, és expressió social d'un valor universal: que els exclosos del sistema continuen tenint la dignitat de persones.

Per tant, des d'allò petit ens obrim a la realitat més global quan ens adonem que estem estretament units (compartim una biosfera) i que en la solució dels problemes ens cal la cooperació.

3- Necessitat d'una ètica comuna, o "mínima", o "global"

El nostre món d'avui és plural. Convivim persones que pensem de manera diversa, de diferents tradicions culturals, religions, ideologies... Només cal passejar-se per les nostres ciutats. Una pluralitat que pot ser més o menys pacífica però que sovint complica la solució dels problemes comuns. Entre tots, podríem anar cercant dins d'aquest pluralisme allò que ens pot unir en l'àmbit dels valors o dels drets fonamentals de les persones i dels pobles. Així podríem construir una societat on es pugui donar una cooperació i no un mera coexistència.

La recerca d'uns "mínims ètics"

Aquesta recerca ha estat assajada per molts. Alguns han intentat elaborar una Ètica Mundial, o uns Drets Fonamentals comuns a tots els homes i dones. Altres prefereixen parlar de l'elaboració d'una teoria de la justícia per la nostra societat planetària que promogui la solidaritat i la més gran igualtat en la distribució de recursos entre tots els homes i les dones. Aquesta "ètica mundial", o com es vulgui anomenar, no pretén reconstruir una nova ètica com a gran relat "salvador" sinó només com a guia, en forma d'irrenunciabls ètics o principis mínims per poder sobreviure i humanitzar aquest món que s'està globalitzant.

Els nous problemes de la nostra societat (ecològics, de distribució de recursos, tecnologies que afecten als períodes on la vida és més fràgil...) ens han fet prendre una forta consciència que som una mateixa espècie que comparteix una mateixa biosfera. Moltes d'aquestes qüestions ens afecten com a humanitat, i per tant cal cercar solucions globals i no limitades a determinats territoris. Cal, doncs, posar-nos d'acord en allò bàsic, i al mateix temps deixar un ampli marge de llibertat per totes les altres qüestions. Així, aquests nous projectes ètics volen ser respectuosos amb les diferents tradicions culturals i religioses.

Aquest plantejament suposa una certa alternativa a la màxima "cadascú que faci el que vulgui, mentre no interfereixi la legítima llibertat de l'altre". Perquè això conduiria a l'explotació del més dèbil, al neoliberalisme econòmic salvatge, a no tenir en compte les minories culturals.

Així la fórmula del necessari pluralisme ètic no hauria de significar que tot valgui, sinó que en allò que fa referència als projectes de felicitat, cadascú pot perseguir els seus i convidar els altres a seguir-los, mentre es respectin uns mínims irrenunciabls comuns a tota la humanitat.

Ara torna a tenir força el discurs del primer autor que va parlar de la necessitat d'una certa "ètica mínima", W. Adorno, que després de l'impacte de la Segona Guerra Mundial, va proposar la necessitat d'uns mínims ètics irrenunciabls per poder jutjar i evitar les aberracions d'inhumanitat que varen dur a terme els nazis. D'aquesta mentalitat va sorgir el moviment a favor dels Drets Humans.

Les propostes que es poden denominar *ètiques de mínims* cerquen, mitjançant el diàleg sota una sèrie de condicions, aquests irrenunciabls ètics que haurien d'acceptar totes les

ètiques de "màxims". Anomenem, en canvi, ètica de "màxims", aquelles ètiques que presenten un sistema de béns ordenats de forma jeràrquica; i ofereixen models de vida i inviten a orientar la pròpia conducta per tal d'assolir una vida plenament realitzada o feliç.

Ètica comuna... elaborada en comú

El problema que presenten aquestes ètiques de mínims és determinar la manera com arribar a definir aquests mínims, de tal manera que puguin ser acceptats per totes les cultures i sistemes ètics. Recordem aquí les crítiques que ha rebut la Declaració dels Drets Humans de l'ONU (que es pot considerar un nucli possible d'una Ètica Mínima pel que fa als continguts) per haver estat elaborada amb poca participació de les diferents cultures que poblen la terra i per reflectir només la predominant cultura occidental. Ens preguntem fins a quin punt poden ser imposats aquests drets humans, trobats mitjançant un procés de diàleg, a aquelles cultures que no hi han pogut participar. El que per als occidentals és un "mínim", potser serà considerats com a màxims per aquestes altres cultures.

Tanmateix, pensem que moltes de les crítiques a aquesta Declaració també poden respondre a interessos particulars. Per exemple, les crítiques provinents de persones o grups, que en aquestes cultures han adquirit una posició de privilegi gràcies a l'opressió d'altres persones. Àdhuc, es pot donar el cas que les mateixes persones que pateixen les violacions de drets fonamentals (segons la mentalitat occidental) poden acceptar-les de bon grat, sigui per ignorància o perquè han estat educades en una tradició concreta que encara no ha descobert determinats drets.

Aquests mínims ètics es fan necessaris quan volem legislar sobre com posar solucions als problemes que patim com a humanitat global. Seria ingenu pensar que les lleis poden ser neutres èticament, car darrera tota llei hi trobem preferències de valors. Finalment, aquesta proposta d'uns irrenunciables ètics comuns ens porta a la qüestió sobre la necessitat d'una "autoritat mundial" que vetlli pel compliment d'aquests mínims.

Què és l'Ètica Civil o Mínima?

L'Ètica Civil és un bon exemple dins de les possibles ètiques de mínims, ja que proposa tant un mètode per cercar els continguts com uns possibles continguts³. L'Ètica Civil es presenta com un nou intent de construir una ètica universal. Així aquesta proposta pretén cercar uns mínims ètics compartits entre tots els homes i dones. Suposa:

- a) l'aconfessionalitat de la societat,
- b) la possibilitat d'una ètica purament racional,
- c) que els humans viuen les seves ètiques de felicitat i no podem esperar que puguin ser compartides.

L'Ètica Civil pretén assegurar uns mínims ètics compartits entre tots, que siguin la base per la nostra legislació. No pretén ser una ètica independent de les altres ètiques, *sinó que les suposa*, car els homes i les dones viuen les seves particulars "ètiques de felicitat" o de màxims.

Aquesta ètica proposa un mètode per assolir aquests continguts mínims compartits i per poder-los anar ampliant. Pren el mètode de l'Ètica Discursiva proposada per J. Habermas i K.O. Apel. Aquí els continguts es cerquen en un diàleg amb una sèrie de condicions, com serien, per exemple, les següents⁴:

- 1) s'ha de tenir present a tots els afectats per la qüestió proposada,
- 2) tothom ha de ser considerat un interlocutor vàlid,
- 3) totes les conclusions sempre són revisables fins que no s'arribi a una situació de veritable "comunicació racional",
- 4) tothom pot manifestar la seva posició.

El diàleg proposat arriba a un consens sobre determinades qüestions, però aquest consens no és "estratègic" o "de majories", sinó que ha de ser una veritable convergència ètica entre tots els participants.

Així, per a l'Ètica Discursiva, el fonament de tota norma moral radica en la seva *legitimació a través del consens*. Els continguts consensuats han de ser acceptats per tothom i els continguts ètics de màxims o de felicitat, que viuen les diverses comunitats o individus, han de ser tolerats ja que no han estat consensuats.

Trobar un consens a voltes és difícil per la disparitat de conviccions, per la tendència al dogmatisme, per les implicacions emotives i inconscients que juguen un paper en el diàleg, pels prejudicis que hom té sobre les qüestions abans d'entrar en el diàleg, i per la dificultat d'aconseguir un diàleg simètric, entre iguals, quan en aquest diàleg es donen relacions de jerarquia o de poder.

Els Drets Humans, una Ètica Civil d'avui

Els continguts bàsics de l'Ètica Civil, en el moment actual, podrien concretar-se en el respecte als Drets Humans de la primera, segona i tercera generació. Solen anomenar-se de primera generació els drets que fan referència a la *llibertat individual* (dret a la vida, a la llibertat d'expressió, de reunió, de desplaçament, a la intervenció en la política...), i que procedeixen de la tradició liberal.

Els de segona generació, en canvi, són els anomenats *drets socials, econòmics i culturals*. Fan referència a l'habitatge, l'alimentació suficient, la cultura, la salut, la jubilació, la protecció davant l'atur, etc. Van ser conquestes dels moviments socialistes. Aquestes dues generacions van ser reconegudes per la Declaració Internacional de Drets de la ONU (1948).

Els drets de tercera generació, tot i ser presents en la consciència social, no han estat recollits en cap declaració internacional. Entre aquests drets trobem: el dret de tota persona a néixer i viure en un ambient sa, no contaminat, i de néixer i viure en una societat en pau.

És interessant parar atenció al fet que aquestes generacions de drets tenen trets diferents. Així, la primera generació són drets que defensen l'individu davant la intervenció dels Estats, i s'han de donar de manera plena, ja que són drets sobre llibertats. En canvi, els drets de segona generació, els drets socials, depenen de la intervenció dels Estats, ja que són els Estats els que vetllen i procuren els mitjans perquè es puguin donar. A més a més, la possibilitat de garantir en major o menor grau aquests drets socials depèn del context econòmic i social del país. Per exemple, el dret a l'educació es dona de manera diferent a un país europeu que a un

país africà. En un país, significa molts anys d'estudi subvencionat pel govern i en l'altre només pocs anys d'escolarització. Malauradament, aquests drets socials, per ser relatius, estan lluny de ser assolits en molts països.

El valor del dissentiment

En parlar de consensos hom ha de parlar també del *valor del dissentiment*. El disens té un caràcter negatiu car sempre fa referència un consens previ. El disens trenca els consensos, permetent així que el diàleg pugui avançar. La història de la humanitat està plena d'homes i dones que han trencat els consensos socials, polítics i ètics imperants.

El disens pot formar part del diàleg pacífic per tal d'assolir un nou consens, però també al llarg de la història s'ha expressat de forma violenta contra les estructures polítiques, socials i religioses que mantenien el consens fàctic. El valor ètic del disens depèn de la qualitat ètica del consens. Hom podria dissentir dels Drets Humans des d'una postura que pretengués ampliar-los, pera tal de protegir més a les cultures més vulnerables, a les minories amenaçades, als grups econòmicament més dèbils... però també podria dissentir per raons no acceptables per la majoria que manté el consens, per exemple, mantenir una situació de privilegi social o econòmic.

En el nostre món cada cop més complex, hem d'aprendre a distingir la qualitat ètica dels dissentiments. El dissentiment s'hauria d'expressar de forma pacífica i a voltes comporta la acceptació de situacions que no són les que hom desitjaria, qu és millor acceptar pel bé general i "pro bono pacis".

Necessitat d'una autoritat

La proposta de l'Ètica Civil demanaria l'establiment d'una autoritat mundial que vetlli pels mínims que tothom hauria de respectar. Les formes pràctiques d'una tal autoritat poden ser molt diverses, i d'alguna manera ja han començat amb totes les seves deficiències. Caldria prendre això seriosament de bon començament. Altrament, les formes d'autoritat mundial que van apareixent funcionen de tal manera que més aviat resten credibilitat a la idea. Per exemple, l'actual ONU pot portar a molts països a una desconfiança ja que veuen que es mou sovint pels interessos d'aquelles nacions que són més poderoses. ¿Com es poden legitimar intervencions humanitàries o pacificadores quan es fan en alguns països i en altres no segons la conveniència dels països poderosos, com per exemple, dels qui són membres permanents del Consell de Seguretat?

Potser seria millor un procés mitjançant el qual s'anés cedint competències a una autoritat internacional per vetllar pels acords ja assolits, mentre el diàleg continua per anar ampliant aquests acords mínims. El realisme és un bon conseller. Però cal audàcia, perquè algunes qüestions han de ser pensades ja de bon començament de manera global, ja que són interdependents.

Els punts febles de l'Ètica Civil

Tot i el valor de l'Ètica Civil, com a proposta de treball ètic, creiem que té les seves limitacions i dificultats. Les principals podrien ser les següents:

1) L'Ètica Civil proposa un procés de diàleg progressiu sobre les qüestions que afecten els interessos de tots. En aquest procés de diàleg, ens trobem que com més ampla sigui la base participativa (persones que entren en el diàleg) per tal de cercar aquest mínims, més difícil serà arribar a acords. I probablement alguns dels continguts als quals s'arribarà seran massa genèrics, abstractes, amb la finalitat d'incloure totes les sensibilitats. Per contra, quants menys participin en el diàleg, més fàcil serà arribar a acords, però aquests seran sempre parcials, perquè respondran només al pensament de determinats grups culturals. Ja hem parlat de les crítiques que ha rebut la Declaració de Drets Humans de la ONU de ser només reflex de la predominant cultura occidental; i de la necessitat de la regionalització de la Declaració de Drets Humans.

2) Si aquests continguts que proposa resten a un nivell molt genèric per tal d'incloure molts participants, llavors deixarà en mans del Dret les seves concrecions. Com el Dret ha d'elaborar lleis concretes i aplicables emprarà un mètode de consens fàctic de majories. El Dret no es pot quedar en uns mínims genèrics, ja que la legislació ha de ser concreta i sotmesa a poques possibilitats d'ambigüitat, i si així fos, aquesta ambigüitat s'hauria de trencar en els tribunals i en la interpretació que en farien els jutges, tal com es realitza en els països anglosaxons. El Dret també pot optar per deixar molts buits legals en les qüestions en què encara no hi ha consens social, en espera que es trobin acords.

3) El pressupòsit de l'existència de valors ja compartits entre els humans és cabdal per l'Ètica Civil, i constitueix un "a priori" que no es pot demostrar. Per tant, pot haver grups que afirmen que no existeixen valors compartits més enllà de les diversitats culturals.

4) Difícilment es compliran les condicions de diàleg que proposa l'Ètica Discursiva i, per tant, els continguts sempre seran provisionals i estaran sotmesos a posteriors aclariments. Aquest fet pot donar un caire de relativisme a les seves concrecions, de tal manera que pot fer que no siguin preses gaire seriosament per part de la gent.

5) La proposta d'aquesta ètica mínima pot donar lloc a una mentalitat de mínims, de tal forma que aquesta ètica sigui presa com una ètica més entre tantes, amb l'avantatge de ser mínima.

6) En un món postmodern, com l'actual, aquesta ètica es presenta com una proposta que encara creu en una racionalitat i en un projecte universalitzador en un món fragmentat i decebut de la raó. Aquesta ètica creu que els homes i les dones poden compartir quelcom de comú, tot i que només sigui una racionalitat que permeti establir un diàleg per cercar allò que compartim com a humans. En canvi, molts dels corrents ètics actuals ja no creuen en la possibilitat d'una universalització.

7) El mètode de l'Ètica Civil (anomenat "ètica dialògica") pressuposa crear prèviament les condicions d'igualtat entre els interlocutors vàlids. Per tant, és una ètica que demana una reforma social per tal que tothom, àdhuc la gent del Sud hi pugui realment participar. Si això no es realitza, llavors aquesta ètica només serà aplicable al Món Occidental i només servirà per a justificar el manteniment de les diferències entre el Sud i el Nord. Recordem que va ser la raó il·lustrada la que va ser exportada i utilitzada durant el colonialisme del segle XIX als països africans...

Ens podem preguntar: no serà ara la raó dialògica la que, mal entesa, servirà per a una nova colonització? L'Ètica Civil no es pot quedar només en "l'estètica del mètode", sinó que ha de fer possibles les condicions de possibilitat del diàleg. Creiem que aquesta ètica no és pas buida de contingut profètic si realment és considerada en les seves últimes conseqüències. Però fàcilment pot restar com una ètica difícilment aplicable en les situacions de violència, d'injustícia generalitzada on, abans del diàleg, s'han de crear aquestes condicions per a establir el diàleg.

8) L'Ètica Civil, malgrat que ha de ser inclosa en el sistema educatiu dels països democràtics, no pretén substituir l'educació ètica o de valors que creiem que s'ha de donar dintre de cada comunitat moral, ja que tots els valors estan relacionats i és en el si de les comunitats on s'han d'aprendre els models de comportament. L'educació es dona des d'una ètica de màxims, des d'un projecte de felicitat, de vida bona. Els valors de l'ètica mínima són fomentats i reforçats des de les virtuts de l'ètica màxima o de felicitat. L'educació ha de ser sistemàtica i integral, i no pot reduir-se a només uns valors, ja que és necessari viure en un univers de valors i aquest només ve donat per una proposta de màxims. Una altra qüestió seria que en les escoles, atès el pluralisme existent, amb nens procedents de comunitats amb projectes de felicitat diferents, s'intenti educar explícitament en els valors que promou l'Ètica Civil, deixant als pares i a les comunitats particulars la veritable educació axiològica. Això no serà pas fàcil, si tenim en compte que hi haurà nens o nenes que pertanyeran a comunitats que poden no acceptar determinats mínims de l'Ètica Civil, o que posseeixen determinats màxims, contradictoris amb els mínims. Pensem en els problemes que es poden presentar en nens o nenes que formin part de grups religiosos integristes (com han estat determinats corrents nacional-catòlics, o el cristianisme integrista als EE.UU., o grups islamistes).

9) Per tal de definir l'Ètica Civil de forma que pugui ser ben acceptada per part de les ètiques de màxims es fa necessària l'afirmació de la seva provisionalitat, en el sentit que en si mateixa té la pretensió d'anar aprofundint en el diàleg, i que no resta només com una afirmació d'allò que ja compartim.

10) Creiem que l'Ètica Civil, expressada en drets, no satisfà algunes necessitats bàsiques humanes, a les quals els humans ens podem sentir obligats. L'Ètica Civil n'hauria de parlar i no suposar que són aspectes que pertanyen a les anomenades ètiques de màxims, com ara les ètiques religioses. Per aprofundir aquesta qüestió distingirem almenys tres tipus d'obligacions. Al primer tipus, pertanyen aquelles exigències bàsiques de justícia. Serien pròpiament els drets i deures de l'Ètica Civil, d'àmbit universal.

Al segon pertanyen drets i deures, acordats a través dels pactes socials. Serien concrecions de les primeres, a nivell de les lleis positives dels Estats. El tercer tipus d'obligacions prové de necessitats bàsiques dels éssers humans, però que no poden ser exigides per drets. Per exemple, dins d'aquestes necessitats bàsiques estaria la demanda de tot home o dona a morir en companyia, a què et donin esperança... Davant d'un malalt, hom se sent obligat, però aquest malalt no pot exigir-ho com a dret. Hom se sent lligat davant d'una necessitat, però la resposta només funciona d'una manera gratuïta. Aquestes respostes entrarien més dins d'una certa *ètica de la compassió* i no pas d'obligació. No serveix de res, parlar del dret que té tot malalt a tenir companyia. La demanda del malalt no només queda satisfeta per la presència física d'una persona al seu costat, car el que verdaderament demana és la presència d'una persona amb la qual hi tingui una relació afectiva, la seva dona, els seus fills o algú capaç d'estimar-lo...

11) Una de les crítiques més importants ha estat que esdevingui una ètica que menysvalori les diferències, i allò particular. L'Ètica Civil, malgrat que es presenta amb

vocació de globalitat, ens convida a tornar l'experiència ètica a les comunitat. Les ètiques de màxims només es poden viure dins de les comunitats particulars. Així, trobem un cert retorn de l'experiència ètica a les comunitats. Les ètiques neixen dins de comunitats, en les quals es desenvolupen projectes de sentit, de felicitat.

Aquest retorn de les ètiques de màxims a les comunitats particulars permet que, en el si d'aquestes comunitats, es donin petits relats de sentit, lluny dels grans plantejaments ideològics i metafísics. Les grans propostes de màxims, com ara les grans ideologies dels segles XIX i XX, han estat sempre al servei d'unes minories, que han dominat els altres. Així la il·lusió d'una ètica de màxims intercomunitària és una utopia, car sempre representarà la imposició d'una ètica particular sobre les altres.

L'Ètica Civil evita el risc de convertir una ètica de màxims d'una comunitat particular en universal, de tal manera que el gran relat de màxims ofegui els petits relats de les diverses comunitats. L'Ètica Civil, sense renunciar al gran relat (universal), el converteix en relat de mínims (en el sentit de ser general i referit a qüestions consensuades) de tal manera que permet alhora que existeixin múltiples relats de sentit, vinculats a les diverses comunitats particulars.

Altres ètiques de mínims

Cal dir que la proposta d'Ètica Civil que acabem d'exposar no és l'única. N'hi ha d'altres, tot i que poden resultar excessivament minimalistes. Com per exemple la presentada per H.T.Engelhardt.⁵ Aquest autor proposa una ètica mínima basada en el "principi de permís". Aquest principi té la virtut de permetre la convivència entre persones que estan molt allunyades des de el punt de vista de valors ètics ("*estranyes morals*", en diu ell). Així, aquesta proposta permet l'existència de comunitats particulars, cada una amb la seva ètica particular i sense interferències entre elles. Com més estranyes siguin les comunitats o els individus, més podem apreciar la virtut d'aquesta proposta.

Altres propostes intenten conscienciar la població per elaborar uns principis ètics compartits a partir del factor por, de les amenaces de desastres ecològics a què conduiria un relativisme ètic. Així, per exemple, H. Jonas, enfront als perills de les noves tecnologies, proposa un nou imperatiu categòric de la conducta humana: "Obra de tal manera que los efectos de tu acción sean compatibles con la permanencia de una vida humana auténtica en la tierra o, expresado negativamente: obra de tal modo que los efectos de tu acción no sean destructivos para la futura posibilidad de esa vida o simplemente, no pongas en peligro las condiciones de la continuidad indefinida de la humanidad en la tierra".⁶

Altres apliquen una via negativa per cercar aquells aspectes que serien rebutjats de manera unànime independentment de la concepció de bé que hom tingui. Com per exemple, la proposada per Partha Dasgupta: "La meva idea és que estudiant una forma extrema de *ill-being* [malestar] podem obtenir una comprensió del ben-estar (*well-being*)".⁷ Resulta més fàcil cercar un consens, mitjançant el diàleg, sobre els mals radicals.

E. Garzon Valdez, que defensa aquesta via, proposa que els passos per cercar els mals a evitar haurien de satisfer dues condicions mínimes: "1) No lesionar la razonable pluralidad de todo agente. Los principios morales no prescriben comportamientos supererogatorios que impongan sacrificios a sus destinatarios propios de un santo o de un héroe. Así por más que uno respete a los demás, uno privilegia su propia vida (...); 2) No dar lugar a situaciones de

privilegio más allá de la razonable parcialidad. Esta segunda condición impide la aparición de infiernos egoístas en donde la satisfacción de nuestras necesidades y deseos se realice a costa del sacrificio de las demás personas. En terminología más común, la propia realización como persona, que siente unas necesidades, unos deseos, ha de ser compatible con la realización también de los demás miembros de nuestra especie”⁸. Aquestes dues condicions s’aproximen a dos principis, un referit a la no-maleficència en l’àmbit personal i l’altre referit a la justícia en l’àmbit comunitari.

Altres, com R. Petrella, des de l’economia proposen “quatre contractes socials” que haurien de ser assumits per tots els ciutadans. L’objectiu d’aquests contractes seria estimular el desenvolupament mundial de la forma més acceptable des del punt de vista social, humà, econòmic, mediambiental i polític. Aquests contractes són el desenvolupament d’uns principis que haurien de ser comprtits: principis d’eficiència, de responsabilitat, de pertinença i de tolerància universal. Els quatre contractes serien:

- 1) “de les necessitats bàsiques” (per superar la desigualtat),
- 2) “cultural” (tolerància i diàleg entre cultures),
- 3) “democràtic” (cap a un govern mundial),
- 4) “de la Terra” (per un desenvolupament sostenible)⁹.

Com es veu, en la discussió entre els filòsofs es donen diverses variants, que són un reflex de les dificultats que comporta la construcció d’aquesta ètica comuna, encara que sigui de “mínims”. Malgrat això, ara és, més que mai, necessària per poder fer fronts als reptes que tenim com a humanitat. El diàleg per anar trobant “drets consensuats” pot anar acostant posicions i al mateix temps generar valors compartits que permetin afrontar col·lectivament els reptes que s’ens plantejen.

I el gran avantatge de consensuar *només mínims* és el respecte de la diversitat de valors culturals i d’ètiques de màxims. Creiem que és l’alternativa més humanitzadora ja que valora tots els homes i les dones, alhora té la modèstia de no respondre a una mentalitat uniformadora i que creu posseir la veritat i la solució dels problemes. Aquesta proposta preten assegurar, en demanar participació, que les solucions siguin per tots i que els més febles (siguin persones, territoris o cultures) no siguin els perjudicats en el nou escenari mundial.

4. Ètica Civil i moral cristiana

En aquest darrer capítol presentem com es situa una ètica religiosa (de màxims, per tant), com la cristiana, enfront la proposta de l'Ètica Civil o de mínims. Qualsevol altra ètica de màxims, religiosa o no, també hauria d'explicar com se situa en un món èticament plural. Creiem que la comunitat cristiana podria prendre, en principi, dues alternatives: quedar-se tancada en el guetto dels seus seguidors, o entrar en el joc del diàleg proposat per l'Ètica Civil si realment vol tenir presència i eficàcia dins de la societat plural. Altres alternatives "possibles" passarien per esperar la conversió de tots a la seva proposta o per la imposició, mitjançant la força, de la seva proposta ètica.

Recordem que l'Ètica Civil es presenta com una ètica laica, és a dir, que a diferència de la religiosa o de la laicista no fa cap referència a Déu. Així doncs, és perfectament articulable amb les ètiques religioses dins d'una societat pluralista. L'Ètica Civil reconeix que en la vida ètica de les persones hi ha uns mínims que compartim tots els humans i uns màxims que ella no pot oferir. Aquests mínims comuns són exigibles a tothom. En canvi, els màxims són presentats com una invitació per part dels diferents grups, comunitats i religions.

En diàleg

Si els cristians volem compartir amb els altres homes i dones qüestions ètiques en aquesta societat plural i fragmentada, l'única forma de fer-ho és presentar-nos amb la idea que tots podem compartir uns mínims, per tal d'assegurar que podem conviure. Entre tots podem cercar aquests mínims, aquests valors ètics. El procés dialògic serà una nova forma de diàleg, on els cristians, junt amb tots els homes i dones, cercaran la construcció d'un món millor, tal com ens va proposar el Concili Vaticà II, en la *Gaudium et Spes*: "Però l'Església, alhora que refusa totalment l'ateisme, professa sincerament que totes les persones, creients o no creients, han de contribuir a l'encertada construcció d'aquest món en el qual tots viuen, cosa que és impossible sense un autèntic i prudent diàleg" (n.21); "Per la fidelitat a la consciència, els cristians s'uneixen als altres homes per buscar la veritat i solucionar tants problemes morals com sorgeixen tant en la vida individual com social" (n. 16).

També el Parlament Mundial de les Religions ha contribuït al tema de la creació d'una Ètica Mundial elaborant l'any 1993 una declaració ètica acordada, per tal de mostrar com les diverses religions contenen uns principis ètics comuns. Pel Parlament Mundial de les Religions no és possible un nou ordre mundial sense una Ètica Mundial, entesa com "un consensu básico sobre una serie de valores vinculantes, criterios inamovibles y actitudes básicas personales. Sin semejante consensu ético de principio, toda comunidad se ve, tarde o temprano, amenazada por el caos o la dictadura y los individuos por la angustia"¹⁰.

Els creients han d'entrar en el diàleg proposat per l'Ètica Civil sabedors que, per la raó comuna a tots els homes i dones, inspirada en la presència de l'Esperit en tots els homes i dones, poden anar-se acostant a la veritat. Déu, per als creients, no és absent en el nostre món, en la nostra realitat i, per tant, hem de veure aquest diàleg entre diferents concepcions ètiques

com una empremta de Déu, que vol que el seu Regne sigui de tots i per a tots. Déu, al llarg de la història de la humanitat ha anat ensenyant progressivament quina era la manera més humanitzadora de viure. En altres paraules, Déu ha respectat en la seva Revelació la progressivitat de l'aprenentatge humà. Si Déu ho ha acceptat així, nosaltres, creients en Ell, hem d'acceptar que el descobriment de les veritats en aquest diàleg és un procés lent, en el qual s'arribarà a veritats parcials, àdhuc a tolerar accions que els creients creuen que són mals.

Església en diàleg

Els cristians no ens podem quedar en un guetto, tancats dins de la nostra comunitat de creients; hem de sortir cap a fora per tal de proclamar la Bona Nova i hem d'escoltar als altres, per aprendre, ja que la nova humanitat ha de ser construïda entre tots. Aquest plantejament és possible, car els cristians vivim d'una fe que afirma que l'Esperit de Déu és present en cada home i dona, i en tota realitat del nostre món. Creiem que el tancament dins de la comunitat de fe només pot respondre a una inseguretat davant del món o a una visió molt negativa del món (que no forma part de la seva comunitat), com si el bé o la mateixa presència de l'Esperit restés només dins de la comunitat.

L'acceptació d'aquesta proposta moral per part del creient té molt a veure amb la concepció teològica de fons sobre la pneumatologia i la Revelació. Així, determinats pressupòsits teològics més escèptics sobre la presència de l'Esperit en el món, o amb la visió d'un món excessivament marcat pel pecat, o que neguen que la raó de tot home pot arribar a trobar el bé sense tenir una fe explícita en Déu, difícilment veuran com a positiva la proposta de l'Ètica Civil.

L'acceptació del diàleg també ha de suposar, a nivell intraeclesial, una comunitat presidida per la comunió. Així, i només així, podrà ser testimoni d'una manera nova d'entendre el diàleg, en un món en el qual aquest ha estat molts cops manipulat. Recordem unes paraules de Pau VI: "L'Església ha d'anar cap el diàleg amb el món que li toca viure. L'Església es fa paraula, missatge, diàleg" (*Ecclesiam Suam*, núm. 73). La comunitat cristiana en la seva vida interna ha d'estar presidida pel diàleg amorós que sigui capaç d'estimar els qui no pensen de manera semblant,¹¹ on els valors ètics són mostrats i comunicats i no imposats. També una comunitat que creu sincerament en el diàleg ha de tenir fe en la presència de l'Esperit en totes les realitats del món, ha de veure el món, en altres paraules, no només impregnat de pecat sinó prenyat de l'Esperit Sant.¹² Ha de ser una Església que tingui més fe en l'Esperit Sant, i en la qual potser sigui necessari elaborar una nova manera més pneumatològica d'entendre l'Església.

Veritat i tolerància

Els creients hauriem d'acceptar que en el diàleg només es pot arribar a uns mínims i que en algunes ocasions s'ha de tolerar el mal, que no és vist com a tal pels altres. Aquesta tolerància no s'ha de presentar exclusivament com un mal menor, com la impossibilitat d'aconseguir el bé de manera total. Altrament, la tolerància és reflex de l'amor vers el proïsme, tot renunciant a imposar les seves veritats i respectant que els altres encara no han copsat el valor que es defensa. Per al creient aquesta tolerància no ha de representar una claudicació, ja que el diàleg ha de prosseguir, és a dir, s'ha de continuar aprofundint per anar

fent que els mínims es vagin ampliant. El creient ha de veure que, mentre no es doni una comunitat ideal de diàleg, els resultats sempre seran provisionals.

El creient ha d'entrar en aquest diàleg sabedor que no té tota la veritat¹³, i que molts cops en la història de la moral cristiana s'han defensat postures que no eren pròpiament de Llei Natural (en quant a principis immutables), sinó que s'havien fet passar lleis lligades a costums o a cultures com a Llei Natural immutable. Les qüestions ètiques que preocupen a la humanitat poden ser el marc a través del qual l'ètica cristiana es mostri al món, a la resta de comunitats particulars, com a portadora d'un projecte humanitzador per a tots.

Per aquestes raons, la moral cristiana s'ha de trobar a gust en una proposta ètica que la fa dialogar amb tots els homes i dones i que respecta la seva proposta de màxims i deixa que es pugui viure aquesta proposta dins d'aquesta comunitat de creients. Sovint el problema no és la impossibilitat de trobar un principi compartit, sinó el discerniment posterior per tal de veure si una nova situació cau dins del principi o no. Tothom estaria d'acord amb el respecte per la igualtat humana i el respecte per la persona (acceptant que la Declaració dels Drets Humans de l'ONU no és qüestionada, i es considera un contingut mínim de l'Ètica Civil), ¿Però, podem intervenir sobre el genoma humà per donar més facultats (físiques o psíquiques) a l'espècie humana? Això ja és més difícil d'argumentar...

Ètica Civil i Llei Natural

Acceptar la proposta de l'Ètica Civil es reprendre l'intuïció de fons de la Llei Moral Natural, una idea clàssica de la moral cristiana. Tomàs d'Aquino, en sistematitzar el paradigma de la Llei Natural, afirma que tothom, fent ús de la seva raó, pot copsar els grans principis d'aquesta Llei, en el coneixement dels quals no es pot donar error ni ignorància. Pel que fa als principis immediatament derivats d'aquests primers principis, creu St. Tomàs que sols es pot donar error en pocs casos. Creiem que els continguts mínims consensuats de l'Ètica Civil es mouen, de manera anàloga, almenys en el segon nivell (conclusions immediates dels primers principis).

Per a aquesta Ètica Civil, aquells individus que no hagin entrat en el consens seran vistos, d'una manera anàloga a com St. Tomàs considerava els qui no arribaven a acceptar les conclusions immediates dels grans principis. En temps de St. Tomàs era excepcional que els individus no acceptessin aquestes conclusions immediates, en canvi avui en dia no és pas així.

El diàleg, proposat per l'Ètica Civil, serà l'instrument per tal que es vagi cercant el consens entre tots els individus sobre determinades qüestions. Seguint l'analogia amb el pensament de St. Tomàs, ell ens diria que el diàleg seria l'instrument mitjançant el qual els individus que no accepten aquests principis podrien sortir de l'error o de la ignorància, o de deixar-se portar per les seves passions, de tal manera que serien conduïts a la seva acceptació. En canvi, l'Ètica Civil concep el diàleg com a convergència, de tal forma que tots s'aproximen a la veritat, no només els qui encara no són dins del consens. Així també els individus que ja han consensuat una qüestió han d'estar disposats a deixar-se interpel·lar i possiblement a modificar els acords quan entren nous individus en el diàleg.

Ètica civil i moral cristiana

Per tant la proposta de l'Ètica Civil, possibilita que els cristians participin en la construcció d'una moral comuna mínima, per tal d'afrontar els problemes comuns de la nostra societat. Així, l'ètica cristiana, quan entra en el joc de l'Ètica Civil, no nega pas els seus orígens. Al mateix temps els cristians viuran dins de la comunitat de fe els seus ideals de vida plena. Aquests ideals jugaran un paper crític envers els mínims que viu la societat, de tal manera que faran que els cristians animin a continuar el diàleg per anar ampliant els mínims. Per als cristians aquesta proposta de mínims no ha de ser la moral que viuen, sinó la moral comuna a tots els homes, creients o no.

Sempre hem parlat de la moral mínima, d'una manera que s'insisteixi en la seva qualitat de ser *mínima*, però pensem que les formulacions que se n'han donat, com és la Declaració dels Drets Humans, són lluny de ser uns mínims, ja que no es compleixen pas per part de tots els països que l'han acceptada. A la pràctica aquests mínims encara resulten màxims per a molts. El cristianisme no pot renunciar al fet que la seva dimensió ètica s'obri més enllà dels qui comparteixen la seva mateixa fe. El projecte de Jesús anuncia una fraternitat universal i, per això, des dels seus inicis, les comunitats cristianes van tenir un afany de donar un testimoni comprensible i engrescador. Així, el seu estil de vida va ser admirat i vist com quelcom que valia la pena per part dels pagans. La teologia cristiana fonamenta aquesta universalitat en el fet que tots els homes i dones són fets a imatge i semblança de Déu (Gn 1,26) i, per tant, hi ha quelcom que podem compartir entre tots els humans.

Conclusions

L'acceptació de *l'ètica mínima no ha de suposar la dissolució de l'ètica cristiana*, que és una ètica de màxims. En primer lloc pel fet que els consensos assolits sempre seran provisionals (tal com accepta l'Ètica Civil) i per tant les diverses "comunitats de màxims" no han de renunciar a ampliar-los. La Ètica Civil, ja ho hem dit, s'ha d'entendre com una ètica en procés, en contínua reelaboració i perfeccionament. I aquesta reelaboració i perfeccionament ve mobilitzat d'una banda pels nous reptes i problemàtiques que van apareixent, i d'altra banda per les "ètiques de màxims" que conviuen en la nostra societat.

En segon lloc, per l'Ètica Civil són molt importants els consensos, però també els dissentiments, ja que aquests són els que permeten que el procés dialògic no s'aturi en la recerca de la veritat. Una ètica de màxims com la cristiana, en un moment donat, pot representar una força de dissentiment dins del col·lectiu plural d'una Ètica Civil. L'acceptació dels mínims, com ja hem dit, suposa la tolerància i l'acceptació de determinades qüestions que poden ser considerades pels cristians com un mal. Però aquesta tolerància no ha de significar la claudicació dels màxims, ni la impossibilitat de prosseguir el diàleg.

Un cristià viurà acceptant una ètica civil de mínims, però sense renunciar a proposar els seus ideals, en el diàleg. De vegades, en forma d'un lleial dissentiment. Sempre han estat les persones que han trencat els consensos socials els que han fet avançar la humanitat. Els profetes han estat persones que han trencat els consensos, la qual cosa els ha portat a un enfrontament contra l'status quo. Enfrontament que sovint ha acabat amb l'eliminació del profeta. Però les idees dels veritables profetes perduren, i al final s'imposen. Les generacions posteriors recuperen la figura del profeta i àdhuc el mitifiquen o el canonitzen. Són, doncs, precisament aquests profetes els qui poden fer avançar el diàleg en el procés dialògic, perquè no s'aturi mai. Per exemple, si ningú no hagués trencat el consens, encara avui, àdhuc els cristians, acceptarien l'esclavatge.

Quedi clar que quan estem parlant de dissentir i de trencar el consens, no ens referim en cap cas a una acció des de la força i el poder sinó des del testimoniatge. Jesús de Natzaret va trencar el consens religiós a través del testimoni, des del servei i la debilitat, i no pas des de la força i el poder. El seu exemple ha estat seguit per molts profetes que van escollir la denúncia de les injustícies des del servei i la no-violència: “el fill de l’home no ha vingut a ser servit, sinó a servir” (Mc 10,45).

El dissentiment, doncs, s’ha d’expressar en la tolerància i el testimoni. La manera com es poden fer comprendre als altres homes i dones els valors de determinades pràctiques o maneres de fer pròpies dels cristians, haurà de primar sempre el testimoniatge.

L’amor que demana Jesús vers el proïsme, suposa que hom ha d’encarnar de manera coherent en la seva pròpia vida els valors que defensa. Només així seran vistos i apreciats com a valors i no pas com a imposicions. El diàleg, l’exemple i el servei són les formes més adequades per expressar l’amor al proïsme, en el nostre món. Així, per exemple, una comunitat com la cristiana, que no accepta l’avortament, hauria de mostrar clarament com dóna valor a la vida humana des de la seva concepció: acollint i ajudant les mares sense recursos, les mares solteres, i ajudant a la planificació familiar. Aquestes accions tenen avui dia no només un valor humanitari, sinó també un valor profètic, que denuncia una injustícia alhora que anuncia el valor de la vida humana i de la maternitat i paternitat.

D’aquesta manera, doncs, es fa possible la convivència en una societat plural, respectant la pluralitat de concepcions ètiques, sense renunciar als propis valors i conviccions morals. Acceptant una certa base ètica comuna, alhora que comprometent-se activa i lleialment al progrés del consens ètic, des de la força que la pròpia fe mobilitza en la comunitat creient.

Notes

---

¹ Els paradisos dels filòsofs, de Marx, de J. Habermas, dels contractualistes (Hobbes, Locke, Rousseau, Nozick...), de J. Rawls respectivament.

² Veure la campanya iniciada per Oxfam: www.oxfam.org.uk.cutthecost

³ Seguirem dos autors qualificats d’aquesta línia, un des del camp de la filosofia, A. Cortina, i un altre des de la teologia, M. Vidal.

⁴ Aquestes regles són enunciades a J. HABERMAS, *Consciència moral y acción comunicativa*, Barcelona, Península, 1985, p. 110-113. Segons Habermas, han estat establertes per R. Alexy a *Eine theorie des praktischen Diskurses*, in W. Oelmüller (comp), *Normenbegründung, Normendurchsetzung*, Paderborn, 1978.

⁵ H.T. Engelhardt., *Los Fundamentos de la Bioética*, Paidós, Barcelona, 1995.

---

⁶ H. Jonas., *El principio responsabilidad*, Barcelona, Herder, 1995, p. 40.

⁷ Partha Dasgupta., *An Inquiry into Well-Being and Destitution*, Oxford, Oxford University Press, 1993, p.8

⁸ Garcia Valdez, E., *Acerca de la universalidad de los derechos humanos y su posible fundamentación*, in *Los derechos humanos en un mundo dividido*, Forum Deusto, Bilbao, Universidad de Deusto, 1999, p. 109-110.

⁹ Grupo de Lisboa (dir. R. Petrella), *Los límites de la competitividad. Cómo se debe gestionar la aldea global*, ed. Sudamericana, Buenos Aires 1996, (pp.187-201).

¹⁰ *Hacia una ética mundial. Declaración del Parlamento de religiones del mundo*, H.Kung: K.J.Kuschel eds, Madrid, Trotta, 1994, p.23.

¹¹ L.G. núm. 37.

¹² Alguns discursos del magisteri de l'Església, catastrofistes, o excessivament mostrant les coses dolentes de la societat actual, encara que sense negar que poden respondre a la realitat, mostren implícitament una Església que mira al món amb por, i alhora pot transmetre l'impressió que ella no participa d'aquest pecat, i que no sap apreciar les coses bones que el món ha trobat des de la seva autonomia.

¹³ En aquest punt, podem veure com l'Ètica Civil es presenta diferent que la proposta de la Llei Natural de S. Tomàs. S. Tomàs parla com el qui té la veritat, ja que les variacions eren presentades com hem dit fruit de l'error, de la ignorància o de deixar-se portar per les passions. Només accepta que en alguns casos aquests principis no es poden aplicar en un cas concret. El cas concret no nega pas la validesa del principi, sinó que hom veu que si s'apliqués s'aniria en contra d'un dels primers principis, que jeràrquicament es troben per sobre d'aquestes conclusions immediates. S. Tomàs ens posa l'exemple del deure de retornar els béns als seus amos, quan hom sap que amb aquests s'atacarà la pàtria. El principi segons el qual s'han de restituir les coses als seus amos (conclusió immediata dels grans principis) no s'aplicaria en un cas concret perquè es veu que s'aniria en contra del gran principi: *Fes el bé, evita el mal* o de *l'actuar amb conformitat amb la raó* (S. Th I-II, q. 94, a. 4, c.). Per tant, podem afirmar que la Llei Natural tenia com a objectiu arribar a la unitat moral, ja que partia del pressupòsit que la moral era única.